

Tranzícia v Mali

Tomáš Profant

Resumé

This paper is divided into four parts. The first one defines the length of transition and determines it for Mali until the first parliamentary and presidential elections. The reasons behind are mainly the fact that transition means a change from one kind (e.g. authoritative) of a regime to another (e.g. democracy) where the rules are explicit and existence only of irrelevant asystemic actors. The second part is concerned with the importance of non-democratic regimes on the transition and such a regime in Mali. Next section describes the transition itself and analyzes the factors that had influence on it. And the last one compares the findings of previous parts with the theoretical presumptions of M. Bratton and N. Van de Walle and J.J. Linz and A. Stepan. The transition in Mali was very successful and does not fit exactly into any theoretical framework. On the contrary it seems to be a deviation showing the way to other countries in transition.

Úvod

Na prelome 90. rokov minulého storočia došlo k vlne pádov afrických autoritatívnych režimov. Následná tranzícia bola a je predmetom štúdia politológie. Jedným z ukázkových modelov prechodu k demokracii bolo Mali, kde zmena v roku 1992 viedla k dekáde demokratického vývinu.

Vo svojom článku sa túto zmenu pokúsím opísať. Najprv sa vynasnažím zdefinovať pojem tranzície, a to najmä dĺžku jej trvania. Následne sa budem zaoberať predchádzajúcim režimom v Mali a zameriam sa aj na význam nedemokratických režimov v Afrike pre tranzíciu. V tretej časti sa pokúsím o deskripciu priebehu tranzície a potom o analýzu faktorov, ktoré na ňu mali vplyv. Nakoniec prechod v Mali zasadím do širšieho teoretického rámca a budem sa snažiť o jednoduché porovnanie teoretických predpokladov o tranzíciách s reálnym vývojom v Mali.

Vymedzenie tranzície a doby jej trvania¹

Všeobecne je prechodom myslený: „interval medzi jedným a druhým politickým režimom. Pre prechod je charakteristické že v jeho priebehu nie sú trvale definované a všeobecne prijímané pravidlá hry. Aktéri bojujú nielen za uspokojenie svojich bezprostredných záujmov (a záujmov tých, koho sa domnievajú reprezentovať), ale tiež o určení pravidiel a procedúr, ktorých konfigurácia rozhodne o víťazoch a porazených v budúcnosti.“ (Dvořáková, Kunc 1994: 77)

Z uvedeného sa zdá, že tranzícia je obdobím bez pravidiel, ktoré je ovplyvnené okrem iných faktorov aj formou predchádzajúceho režimu. V ďalších častiach sa na tento pokúsím, v súvislosti s neopatrimoniálnymi režimami v Afrike, poukázať

Čo sa týka doby trvania prechodu, názory sa líšia. Najskorším bodom ukončenia tranzície je prijatie ústavy, teda definovanie pravidiel hry. Naopak tranzícia je určite ukončená konsolidáciou demokracie.² K nej môže dôjsť napríklad pri druhých demokratických voľbách.

Na jednoznačné určenie bodu ukončenia tranzície a prechodu k demokracii je nutné si zadefinovať kritériá. Pokiaľ politológia nie je vedou iba sama o sebe, ale jej úlohou je byť nápomocná pri efektívnom riadení politiky, hlavným kritériom bude: dokedy je nutné obávať sa o demokraciu a bojovať o ňu, či inak povedané dokedy je nutné obávať sa asystémových aktérov? Teda teória prechodu je ukončená až konsolidáciou demokracie.

Ďalším kritériom podporujúcim takéto tvrdenie je predpoklad prechodu k „niečomu“. Nekonsolidovaná demokracia je stavom premenlivým, ktorý sa môže skončiť návratom k autoritárskemu režimu alebo pokračovať v konsolidácii. Z tohto dôvodu tranzícia končí buď autoritárskym režimom, hybridným režimom, alebo konsolidovanou demokraciou, teda stavom, kedy sú pevne dané a zároveň rešpektované pravidlá hry.

Rozšírením teórie prechodu o konsolidáciu sa pochopiteľne zužuje priestor pre teóriu konsolidácie. Z retrospektívneho pohľadu to tak však nemusí byť. Podstatné je uvedomiť si

¹ Takto jednoznačne sa k otázke doby trvania tranzície stavia stránka Elections in Mali:

Political Situation since Independence

1960-1968 Štát jednej strany (US-RDA)

1968-1976 Vojenský režim

1976-1979 Vojenský režim & [De-Facto] Štát jednej strany (UDPM)

1979-1991 Štát jednej strany (UDPM)

1991-1992 Vláda tranzície & Multistranícka tranzícia

1992- Demokracia

(Elections in Mali: 2005, on-line)

² Tým sa myslí konsolidácia straníckych a záujmových skupín, vytvorenie kompletnej politickej subštruktúry spoločnosti, konsolidácia občianskej spoločnosti – teda funkčnosť informačných tokov a očakávateľné jednanie politických aktérov. Najdôležitejším prvkom je pripustenie existencie asystémových strán, ktorých relevancia je však minimálna a neohrozuje fungovanie demokracie.

reálnu silu asystémových aktérov. Títo sú relevantní do doby než ich sila je taká malá, že nie sú schopní zvrátiť naštartovaný proces. Vzhľadom na to však, že ich úloha sa marginalizuje postupne, bolo by možné z retrospektívneho hľadiska považovať prechod medzi autoritárskym režimom a prijatím daných pravidiel za tranzíciu a prechod od prijatia pravidiel k marginalizácii asystémových aktérov za konsolidáciu. Z hľadiska priamych účastníkov tranzície a teda recipientov politologických návodov na konanie však kvôli neustálej existencii hrozby zvrátenia procesu prechodu k demokracii je nutné hovoriť o tranzícii až do konsolidácie.

Michael Bratton vo svojom článku *Deciphering Africa's divergent transitions* ide pri určení doby trvania tranzície strednou cestou. Podľa neho, k „tranzícia k demokracii dochádza s inštaláciou národnej vlády vybratej na základe jedných kompetitívnych volieb, pokiaľ sú tieto slobodné a férovo vedené v matrici občianskych slobôd a všetci súťažiaci akceptujú právoplatnosť volebných výsledkov.“ (Bratton 1997: 69)

Ako píše ďalej, je jeho snahou vyvarovať sa „omylu voľbizmu“ (fallacy of electoralism) dvoma spôsobmi. Prvým je rešpektovanie občianskych slobôd, ktorý zaručuje, že voľby nie sú iba formálnym aktom potvrdenia úradujúcich vládcov. Druhým spôsobom je práve iba predpoklad volieb bez záujmu o ďalší vývoj. Konsolidácia režimu už nie je predmetom výskumu. (tamže)

V tomto článku sa budem pridŕžať rovnakého časového obdobia. Dôvodom ale je, že už po prvých voľbách sa zdalo z pohľadu hlavného faktora - nemožnosti asystémových aktérov zvrátiť vývoj v krajine – že demokracia je konsolidovaná, a to aj napriek istej fragmentovanosti politického spektra. Dalo by sa povedať, že k dokončeniu konsolidácie, ktorej hlavná časť už bola ukončená dochádza po prvých parlamentných a prezidentských voľbách. Takto je možné rozdeliť konsolidáciu na dve časti, pričom prvú – marginalizáciu asystémových aktérov - je možné priradiť k tranzícii. Druhá by potom mohla figurovať ako prvá časť „polyarchizácie“ demokracie.

Autoritársky režim v Mali

Michael Bratton a Nicolas van de Walle v článku *Neopatrimonial regimes and political transition in Africa* zdôrazňujú, že Guillermo O'Donnell a Philippe Schmitter používajú náhodný prístup k tranzícii, ktorý predchádzajúci režim nepovažuje za dôležitý. Títo argumentujú, že „tranzície sú abnormálne periódy nedeterminovanej politickej zmeny,

počas ktorej sa vyskytujú nedostatočné štrukturálne alebo behaviorálne parametre, ktoré by viedli alebo predpovedali výsledok.“³ (Bratton – van de Walle 1994: 456)

Bratton a van de Walle však nie sú spokojní s takouto teóriou otvoreného konca, že „každý prechodový proces alebo výsledok je rovnako významný ako iný.“ (tamže) Citujú pritom Nancy Bermeo, podľa ktorej „dôraz na individuálnych aktérovo... konštituuje najsignifikantnejšiu výzvu štrukturálnej perspektíve...“ (tamtiež)

Podľa autorov spomínaného článku majú na tranzíciu vplyv politické inštitúcie, pritom zdôrazňujú typ režimu. Vychádzajú z empirických zistení z južnej Európy a Latinskej Ameriky, kde to boli korporativistické inštitúcie, ktoré významným spôsobom ovplyvnili tranzíciu a z Afriky, kde mala na prechod vplyv prítomnosť neopatrimoniálnych režimov.⁴ (Bratton – van de Walle 1994: 457)

Mali získala v roku 1960 od Francúzska nezávislosť. Prvá vláda bola civilná so silným socialistickým cítením reprezentovaná stranou US-RDA – Sudánska Únia-Africké Demokratické Zjednotenie (Union Soudanaise-Rassemblement Démocratique Africain), vedená Modibo Keitaom, ktorá však bola počas ôsmich rokov svojej vlády jedinou legálnou politickou stranou⁵ (Fantoni, on-line: 1). V roku 1968 sa vojenským pučom dostal k moci generál Moussa Traoré⁶. Napriek určitej všeobecnej podpore vyplývajúcej z viery v pozitívnu zmenu⁷, korupčný spôsob vlády čoskoro podkopával jeho pôvodnú popularitu. (Smith 2001: 73)

V roku 1979 tak došlo k prvým voľbám, avšak s jedinou kandidujúcou stranou UDPM – Union Démocratique du Peuple Malien (Demokratická únia malijského ľudu)⁸. V tom istom čase došlo aj k prvým nepokojom namiereným proti vláde. Zúčastnili sa ich najmä študenti

³ Citát ďalej pokračuje: „V porovnaní s usporiadanosťou autoritárskej vlády, tranzície sú poznačené divokým a chaotickým zápasom a neistotou o podstate výsledného režimu. Analytici nemôžu tvrdiť, že proces tranzície je utváraný preexistujúcimi konšteláciami makroekonomických podmienok, sociálnymi triedami, alebo politickými inštitúciami. Namiesto, pôvodne kohézne sociálne triedy a politické organizácie smerujú k rozdeleniu v ruji politického boja, robiac nemožným vydedukovať zoskupenia a akcie protagonistov. Politické výsledky sú poháňané krátkodobými kalkuláciami a okamžitými reakciami strategických aktérov na vznikajúce udalosti.“ (Bratton - van de Walle 1994: 456)

⁴ „V neopatrimoniálnych režimoch udržuje šéf exekutívy svoju autoritu skôr cez osobnú patronáciu, než cez ideológiu alebo právo. Ako v klasickej patrimonializme, právo vládnuť je pripisované skôr osobe, než úradu. V súčasnom neopatrimonializme vzťahy lojality a závislosti prestupujú formálne politické a administratívne systémy a lídri obsadzujú byrokratické úrady viac kvôli dosiahnutiu osobného bohatstva [byrokratov] a statusu ako na vykonávanie štátnej služby... Na oplátku za materiálne výhody, klienti mobilizujú politickú podporu a vo všetkých svojich rozhodnutiach sa vzťahujú nahor ako výraz podriadenosti voči patrónovi.“ (Bratton – van de Walle 1994: 458)

⁵ Prvé voľby sa uskutočnili v roku 1959 a jediným kandidátom bola US-RDA. Podobne tak v roku 1964.

⁶ V tom čase však bol mladým poručikom. (Smith 2001: 73)

⁷ V roku 1974 sa uskutočnilo referendum týkajúce sa ústavy, ktorého sa podľa databázy afrických volieb (African elections database) zúčastnilo 92,2% a z toho 99,6% volilo za ústavu, podľa ktorej sa prezident volil priamo na 5 rokov, vznikol jednokomorový parlament a Vojenský výbor pre národné oslobodenie (A Military committee for national liberation) mal každých 5 rokov určovať politiku vlády. (Elections in Mali, on-line: 2005)

⁸ Ďalšie parlamentné voľby s rovnakým kandidátom sa konali v roku 1982, 1985 a 1988. V prezidentských voľbách v rokoch 1979 a 1985 kandidoval Moussa Traoré bez protikandidáta. (Elections in Mali, on-line: 2005)

zoskupený v l'Union national des élèves et étudiants du Mali (Národná únia študentov a žiakov v Mali). Tento však nebol nasledovaný zamestnancami a skončil neúspešne. (Bertrand 1992: 10)

Z uvedného je zrejme, že v Mali vládol od roku 1968 až do tranzície autoritársky režim. Bližšie ho špecifikuje Bratton a van de Walle, ktorí Mali v tomto období považujú za armádnú oligarchiu (military oligarchy)⁹. (Bratton – van de Walle 1994: 473) Ide o subtyp neopatrimoniálneho režimu najčastejšie prítomného v Afrike. Neopatrimoniálne režimy majú päťoraký vplyv na priebeh tranzície – politická tranzícia vzniká v sociálnych protestoch¹⁰, neopatrimoniálne elity sa rozdeľujú kvôli prístupu k moci¹¹, pakty politických elít nie sú v neopatrimoniálnych režimoch pravdepodobné¹², politické tranzície sú zápasom o zavedenie právoplatných pravidiel¹³ a počas tranzície sa stredná trieda spája s opozíciou¹⁴.

Subtypy neopatrimoniálnych režimov¹⁵ sa rozdeľujú na základe dvoch premenných – participácie, čiže stupňa mobilizácie v rámci systému a súťaživosti systému, čiže plurality politických združení v rámci vládnych inštitúcií. Armádna oligarchia sa približuje strednej úrovni súťaživosti a v participácii je na nízkej úrovni. Pre ilustráciu prikladám porovnanie s ostatnými subtypmi na základe spomínaných dvoch premenných v prílohe (Bratton – van de Walle 1994: 471)

V tomto režime rozhoduje úzka elita, čo však znamená, že napriek existencii viditeľného lídra, sú rozhodnutia prijímané kolektívnym spôsobom, ktorý môže zahrňovať aj

⁹ Okrem Mali sú bývalou alebo súčasnou armádnou oligarchiou Nigéria, Ghana, Stredoafriická Republika, Uganda, Sudán, Mauritánia, Burkina Faso, Chad, Burundi, Rwanda, Ethiopia, Liberia, Niger, Komory a Lesotho. (Bratton – van de Walle 1994: 473)

¹⁰ Príčina je v znižovaní životnej úrovne obyvateľstva, ktoré vedie k nepokojom. Autori sa obracajú na modely tranzície zdola-nahor a zhora-nadol a konštatujú, že v Afrike boli väčšinou prechody iniciované zdola (16 z 21 tranzícií). (Bratton – van de Walle 1994: 460-461)

¹¹ „Politický zápas začína ako výsledok vzniku novej elity, ktorá podnecuje utlačovanú sociálnu skupinu, pôvodne bez vodcu, do spoločnej akcie.“ Vodcovstvo tejto reformnej koalície podľa autorov pochádza zvonka úradujúcej skupiny. (Bratton – van de Walle 1994: 463)

¹² „Úradujúca elita a opozičný lídri sú väčšinou tak polarizovaní, kvôli zápasu typu víťaz berie všetko, že existuje iba veľmi malá možnosť, že by umiernená časť oboch strán mohla vyjednať dohodu.“ Takýto pakt je možný iba v prípade, že vodca neopatrimoniálneho režimu nechal politických rivalov „žiť voľne v krajine.“ (Bratton – van de Walle 1994: 465)

¹³ Na rozdiel od korporativistických režimov, v ktorých sa vládne na základe pravidiel, individuálni lídri z neopatrimoniálnych režimov sa tešia voľnosti jednania. Z tohto dôvodu je potom prechod k demokracii bojom o významnosť pravidiel a nie iba ich charakter. (Bratton – van de Walle 1994: 466-467)

¹⁴ Opäť v protiklade ku korporativistickým režimom, buržoázna trieda je frustrovaná štátnym vlastníctvom, premiérou regulácie a korupcie a pri tranzícii sa spája s opozíciou aby vyjedнала pravidlá priaznivejšie pre podnikanie. (Bratton – van de Walle 1994: 467-468)

¹⁵ Osobnostné diktatúry (Personal dictatorship), Vojenské oligarchie, Plebiscitné jednostranícke systémy (Plebiscitary one-party systems), Súťaživé jednostranícke systémy (Competitive one party systems), Kolonizátorské oligarchie (Settler oligarchies) a Multistranícke polyarchie (Multiparty polyarchies) (Bratton – van de Walle 1994: 473)

civilných poradcov. Zároveň z fungovania skupiny vyplýva, že v jej rámci existuje debata a „objektívne kritériá môžu byť brané do úvahy pri zvažovaní politických možností.“ (Bratton – van de Walle 1994: 479)

Existujúce politické strany a občianske združenia sú v armádnych oligarchiách zakázané a v prvých rokoch v nich takisto nie sú prítomné voľby. Tieto režimy nie sú organizačne schopné získať ľudovú podporu a to ani pri napĺňaní sľubov o návrate k civilnej vláde.

Tranzícia, ku ktorej dochádza po páde takéhoto režimu je preto organizovaná zhora. Podstatná pre prechod je penetrácia politiky (polity) a spoločnosti. Tam kde sa armáda nevnorila do vládnych záležitostiach, môže ľahko zaujať neangažovaný postoj. Naopak v prípade bývalej participácie, ako tomu je u armádnych oligarchiách bude nutne hrať priamu úlohu. Podľa Brattona a van de Walle tak armáda zdráhajúca sa vzdať sa moci môže v odpovedi na občianske protesty iniciovať neúprimnú tranzíciu zhora. Prvou príčinou je snaha byť organizačnou silou prechodu aj vzhľadom k slabej organizácii opozície a druhou je kontrola tranzície v prospech armády, a to aj pomocou koercitívnych nástrojov.

Takto je armáda schopná podporiť politické kompromisy, ochrániť svoju pozíciu ako inštitúcie, obmedziť možnosť byť potrestaný a spomaliť, alebo zastaviť tranzíciu, pokiaľ by sa vyvíjala neželaným smerom. (Bratton – van de Walle 1994: 482)

Vývoj v Mali vo väčšine bodov podporuje teoretické predpoklady Brattona a van de Walle. K týmto a ďalším porovnaniam teórie s praxou sa vrátim v predposlednej časti práce.

Priebeh a faktory tranzície

Tranzícia sa začala 10 rokov po prvých protestoch, na začiatku roku 1991, opäť študentskými nepokojmi. Začala ich AEEM – Asociácia žiakov a študentov v Mali (l'Association des élèves et étudiants du Mali)¹⁶. (Bertran 1992: 10) Ďalšími skupinami, ktoré sa zúčastnili protestov boli zamestnanecké odbory¹⁷, organizácie týkajúce sa ľudských práv,

¹⁶ Ďalšou skupinou mladých bolo Združenie mladých za demokraciu a pokrok – L'Association de jeunes pour la démocratie et le progrès, Združenie vyštudovaných iniciátorov a žiadateľov o zamestnanie – L'Association des diplômés initiateurs et demandeurs d'emplois a Slobodná a demokratická mladosť – La jeunesse libre et démocratique (Bertrand 1992: 10, on-line).

¹⁷ UNTM – Národná únia zamestnancov v Mali (l'Union Nationale des Travailleurs du Mali)

členovia médií a ďalšie skupiny občianskej spoločnosti¹⁸. (Smith 2001: 73) Začiatok tranzície ovplyvnili aj separatistické skupiny Tuarégov na severe krajiny.

V marci 1991 odpovedal režim represívnou taktikou a 22. marca zahájil paľbu ostrými zabíjajúc stovky neozbrojených protestujúcich. Tieto udalosti vyhnali do ulíc tisíce ďalších obyvateľov Mali, takže 26.3.1991 bol Traoré zaistený plukovníkom z reformne naloženej časti armády Amadou Tounami Touré.

Kvôli hrozbe pokračovania protestov bol Touré nútený spojiť civilných a vojenských reformátorov a vytvoril CTSP¹⁹ – Comité de transition pour le salut du peuple (Tranzičná komisia na záchranu ľudu). Za rok CTSP previedlo krajinu cez Národnú Konferenciu, konštitučné referendum a prvé slobodné voľby v apríli 1992.

Národná Konferencia trvala od 29.7. do 12.8.1991 a napriek pokusu o vojenský puč sa jej podarilo zaviesť volebný systém a 12.1.1992 zorganizovať ústavné referendum. Zúčastnilo sa ho 45,3% obyvateľstva a za prijatie novej demokratickej ústavy²⁰ sa vyjadrilo 98,35% zúčastnených.

Voľby do parlamentu prebehli 23.2 a 8.3.1992²¹. Účasť bol výrazne nižšia ako v prípade referenda – 21.1%. S prehľadom zvíťazila ADEMA – Aliancia za demokraciu v Mali (Alliance pour la démocratie au Mali) so ziskom 76 mandátov zo 116. Druhý bol CNID – Národný kongres demokratickej iniciatívy (Congrès national d'initiative démocratique) so ziskom 9 kresiel, tretia bola US-RDA so ziskom 8 kresiel²².

Prezidentských volieb konajúcich sa v dvoch kolách 12.4. a 26.4.1992 sa zúčastnilo 23,6 respektíve 20,9% a zvíťazil už spomínaný Alpha Oumar Konaré z ADEMA. V prvom kole získal 44,95% a v druhom 69,01% hlasov. Druhý bol Tiéoulé Mamadou Konaté z US-RDA, ktorý získal 14,51% respektíve 30,99%. Tretím bol kandidát za CNID so ziskom 11,41%. V strane US-RDA došlo pred voľbami k rozkolu nominovala dvoch kandidátov. Spolu získali okolo 18%, čiže ak by kandidoval iba jeden z nich, je možné, že by bol býval predstihol porazeného kandidáta CNID a dostal sa do druhého kola namiesto neho.

¹⁸ Medzi inými napríklad kultúrna organizácia Jamana, ktorú v roku 1983 založil budúci prezident Alpha Oumar Konaré. (Fantoni: 3, on-line)

¹⁹ Vznikla 31.3.1991

²⁰ Podľa ústavy je hlavou štátu v Mali prezident volený priamo dvojkolovým systémom na päť rokov, maximálne dvakrát po sebe. Prezident menuje premiéra. Jediným legislatívnym orgánom je Národné Zhromaždenie, ktoré má v súčasnosti 147 členov. Je volené na 5 rokov. Ústava zakazuje strany založené na etnickom, náboženskom, regionálnom alebo rodovom základe. Demokratický režim založený ústavou je semiprezidentský a umožňuje kohabitáciu, pričom prezident má právo rozpustiť parlament. Konaré toto právo využil v roku 1997. (Constitution du Mali, on-line)

²¹ Volebný systém je jednomenný (uninomínálny) väčšinový dvojkolový. (Elections in Mali 2005, on-line)

²² ADEMA ťažila zo silnej podpory medzi učiteľmi, CNID bola naopak baštou študentov a US-RDA profitovala zo svojej národnej profilácie z prevej Republiky. (Bertran 1992: 15)

Podrobnejšiemu priebehu prechodu v Mali sa venuje M. Bertrand vo svojom článku *Un an de transition politique: de la révolte à la troisième République* (Jeden rok tranzície: od revolty k tretej Republike). Za dôležité považuje jej tri aspekty - správanie sa študentov, armády a roztrieštenosť politického spektra.

Študenti, považujúci sa za pôvodcov revolúcie požadovali, aby ich záujmy boli rešpektované pri rokovaniach v rámci národnej konferencie. Vzhľadom na realistické jednanie reštaurátorov, neberúcich na požiadavky mladých ohľad, boli študenti nútení ísť proti konferencii. Takáto delegitimizácia tranzície sa odrazila v náladách občanov, ktorí veriac študentom udržiavali tlak na vládu a CTSP, aby pokračovala vo vyúčtovaní so starým režimom. Študentské organizácie však stratili podporu keď, sa rozdelili na zakladajúcich členov nesúhlasiacich s kolaboráciou s predstaviteľmi bývalého režimu za účelom navýšenia prostriedkov na školstvo a ostatných náchylných k takejto spolupráci. (Bertrand 1992: 10-11)

Podľa Bertranda bolo vnímanie armády dvojaké. Vďaka svojej úlohe pri zatýkaní získala dosť legitimacy na to, aby sa jej predstaviteľ stal dočasnou hlavou štátu. Zároveň bola ochrankyňou demokratizácie. Na druhú stranu, obyvateľstvo stále nezabudlo na armádne represie, takže jej úloha pri určovaní budúcich pravidiel bola obmedzená. Po snahe majora Lamina Diabriu v júli 1991 o vojenský puč sa armádny predstaviteľia na nátlak Komisie na koordináciu demokratických združení²³ (Comité de coordination des associations démocratique) zamerali už iba na životné podmienky svojich vojakov a armáda prestala hrať hlavnú úlohu v hre o smerovanie krajiny. (Bertrand 1992: 12-13) Takto sa odstavil hlavný možný nepriateľ prechodu k demokracii. Z retrospektívneho hľadiska by bolo dokonca možné považovať tranzíciu za ukončenú už prijatím ústavy, keďže dnes je zrejmé, že po eliminovaní armády sa v systéme nevyskytovali žiadni ďalší možný asystémoví aktéri.

Roztrieštenosť politického spektra bola zjavná už od vytvorenia multistraníckeho systému druhým dekrétom CTSP. Z troch strán bolo na konci Národnej Konferencie 45. Napriek takému množstvu neboli hlavné rozdiely medzi nimi ideologické, keďže sa buď týmto spôsobom nevyhraňovali, alebo sa považovali za sociálne-liberálne. Programy boli identické, presadzujúce rozvoj vidieka, zamestnanie a vzdelávanie mladých, rozvoj trhovej ekonomiky, udržanie národnej jednoty a spravodlivú distribúciu spoločenských a regionálnych zdrojov. Naopak sa vyhli zásadným diskusiám týkajúcich sa mocenských vzťahov a socio-ekonomických rozporov. Rozdiely medzi stranami sa tak týkali doby

²³ 9 z jej 22 členov boli predstavitelia AEEM a ďalších študentských organizácií.

vymedzenia sa voči bývalému režimu. Jednou skupinou boli strany zo skorej pokoloniálnej epochy - PSP – Sudánska progresívna strana (La partie sudanèse progressive), US-RDA, druhou strany, ktoré boli v opozícii či už ilegálnej alebo exilovej počas Traorého režimu – PMT, PMRD, RDP - Zhromaždenie pre demokraciu a progres (Ralliement pour la démocratie et le progrès) a demokratické hnutia, ktoré vznikli po roku 1990 CNID, ADEMA. Z množstva strán sa vykryštalizovali tri hlavné - ADEMA, CNID a US-RDA.

Tieto však boli podobne ako aj ostatné malé strany silne poznamenané osobnými vzťahmi a personalizáciou malijskej politiky. Dôsledkom bolo namiesto snahy o národnú jednotu, či vytvorenie veľkej koalície boj vo voľbách, poznačený práve osobnými vzťahmi. (Bertrand 1992: 13-16) Je však otázne, či neúspech pôvodne želaného konsenzu demokratických hnutí CNID a ADEMA bol pre demokraciu nevýhodný a či naopak sťaž, ako jej hlavný atribút nebola pre tranzíciu skôr prínosom..

Ďalšie faktory tranzície prináša Beatrice Fantoni, ktorý za dôležitý považoval aj vonkajší vplyv. Ním bol pád ZSSR a Tretia vlna demokratizácie. Príklady ostatných krajín²⁴ a študentských revolúcií v nich boli vzorom pre revolucionárov v Mali.

Tranzície sa týkali aj ekonomické rozhodnutia zamerané na ekonomickú pomoc v krajine. François Mitterand sa vyjadril v zmysle pokračovania spolupráce s bývalými kolóniami ale iba za predpokladu demokratických zmien²⁵. Podobne Plán štrukturálneho prispôsobenia sa (Structural Adjustment Plan) Svetovej Banky neprispel k zvýšeniu životnej úrovne obyvateľstva, zároveň svojimi reštriktívnymi opatreniami znížil počet ľudí zamestnaných štátom, ktorí voči nemu boli loajálny. V spojitosti s vysokou nezamestnanosťou a HDP medzi piatimi najchudobnejšími krajinami na úrovni 270 USD za rok bolo reakcie protestujúceho obyvateľstva možné očakávať.

K začatiu tranzície prispela existencia skupín občianskej spoločnosti. Fantoni dáva za príklad už spomínanú Jamanu, ktorá nebola politickou stranou, takže jej bolo umožnené organizovať fóra, festivaly, programy na zníženie negramotnosti a vydávať knihy. Po začatí tranzície sa spolu s ďalšími prodemokratickými skupinami transformovala na ADEMA-u a vyhrala voľby.

²⁴ Z okolitých krajín to boli Benin, ktorý volil prezidenta v Apríli 1991 a Gabon s podobnými voľbami o niečo neskôr toho istého roku. (Fantoni: 2, on-line)

²⁵ To sa prejavilo napríklad v zavedení čiastočnej slobody tlače v roku 1988. Táto potom významne prispela k začatiu protestov napríklad poslaním listu Traorému, v ktorom bolo požadované referendum za prechod k multistraníckemu systému. (Fantoni: 3-4, on-line)

Podľa Zeric Kay Smitha sa na úspechu Mali v protiklade k teoretickým predpokladom podpísala etnická heterogenita. V Mali žije okolo 10 etnických skupín²⁶, ktoré sú však príliš malé aby si zaistili významné miesto pri rozhodovaní o smerovaní krajiny. Množstvo skupín tak malo podobný vplyv, ako by mala úplná homogenita. Etniká boli nútené kooperovať aby nedošlo k nadvláde majority nad minoritou, čo pre demokraciu mohlo byť jedine prínosom.

Ďalším neočakávaným sociálnym faktorom bola nerovnosť príjmov, ktorá namiesto aby krajinu rozdeľovala, jej obyvateľov spojuje. Podľa výsledkov prieskumu sa títo spoľahnú buď na rodinu alebo ďalšie zdroje ak by sa ocitli v núdzi. Na výsledku sa pravdepodobne podpísal fakt, že v Mali žije 89% Muslimov. Títo v súlade so svojím náboženstvom zabezpečujú redistribúciu bohatstva na „neformálnej, ale systematickej“ báze. Príjmová nerovnosť teda namiesto rozdeľovania obyvateľov spája a bola výhodou oproti ostatným africkým krajinám pri budovaní demokracie. (Smith 2001: 75-76)

Porovnanie tranzície v Mali s teoretickými predpokladmi

Najprv sa pokúsím dokázať platnosť predpokladov Brattona a van de Walle. Odvážim sa tvrdiť, že tranzícia v Mali naplnila štyri faktory vyplývajúce z jej neopatrimoniálneho dedičstva.²⁷ Prechod sa začal ako už bolo uvedené sociálnymi protestami. Neopatrimoniálne elity boli rozdelené, aj keď nie je zrejmé, či kvôli prístupu k moci. K paktu politických elít nedošlo. Tranzíciu v Mali je možné považovať podľa klasifikácie Terry Karlovej a Phillipa Schmittera za reformu, teda kompromis medzi umiernenou pôvodnou elitou a masou²⁸. Prechod nebol zápasom o zavedenie pre niektorú stranu výhodných právoplatných pravidiel ale iba zápasom o zavedenie a rešpektovanie pravidiel vôbec. Je možné, že počas tranzície toto nebolo evidentné, z retrospektívneho pohľadu to však jasne dokázal vodca umiernenej časti armády Touré, ktorý nekandidoval ani v parlamentných ani v prezidentských voľbách. V prípade Mali, kde takmer neexistuje stredná trieda je ťažko určiteľné, s kým sa spojila. Jednoznačné výsledky volieb v ktorých si konkurovali dve prodemokratické strany však naplňajú aj tento predpoklad.

²⁶ Najvýznamnejšie sú Songhai, Fulani a Soninké, z ktorých každá má okolo 10%. (Smith 2001: 75)

²⁷ Pozri str. 6-7 a poznámky 11-15

²⁸ Zaujímavá je empirická skúsenosť, podľa ktorej „napriek tomu, že sa takýto postup môže zdať ako ideálny, viedol tento spôsob len málokedy k nastoleniu funkčnej demokracie.“ (Říchová 2000: 245) Zjavne je Mali vďaka ďalším faktorom výnimkou potvrdzujúcou pravidlo.

Predpoklady týkajúce sa Mali, reprezentujúcu subtyp neopatrimoniálneho režimu vojenskú oligarchiu sa takisto nenaplnili všetky. Tranzícia bola organizovaná zhora, avšak armáda hrala priamu úlohu iba prostredníctvom Tourého. Nie je možné hovoriť o neúprimnej snahe o tranzíciu z pohľadu vojakov, ktorí ako dokazuje Bertrand sa stiahli z jednaní a ich snahou nebola participácia na moci po tranzícii, ale iba materiálne zisky, o ktoré sa na Národnej Konferencii tiež bojovalo. Protivníkom v tomto boji im bola študentská lobby. Armáde sa takto nepodarilo zachovať si silnú pozíciu a ani sa neuchýlila ku koercitívnym nástrojom, aby udržala ňou želaný smer tranzície. Naopak, potlačila vojenský puč jedného jej krídla.

Teoretické predpoklady úspešnosti prechodu k demokracii zaviedli aj Stepan a Linz vo svojej kinhe *Problems of democratic transition and consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Okrem predchádzajúceho režimu, ktorý som sa pokúsil analyzovať na základe afrického neopatrimoniálneho modelu Bratona a Van de Walleho, sa zaoberajú premennými – iniciujúcimi aktéri a aktéri kontrolujúci tranzíciu, zahraničný, ekonomický vplyv a vplyv prostredia pri vytváraní ústavy.

Začnem aktérmi iniciujúcimi tranzíciu. Podľa nich „prechod iniciovaný vznikajúcou občianskou spoločnosťou... má tendenciu smerom k situáciám, v ktorých inštrumenty vlády budú osvojené dočasnou alebo provizórnou vládou.“ (Linz – Stepan 1996: 71) Mali, zdá sa, naplnilo tento predpoklad.

Títo autori však pokračujú s tvrdením, že ak dočasná vláda rýchlo (tento termín nie je definovaný) usporiada voľby, vytvorí priestor pre demokratizáciu. Ak sa však pokúsi o zmeny podmieňujúce voľby, ohrozí tranzíciu k demokracii. (tamže) V prípade Mali je možné hovoriť o pomerne rýchlo usporiadaných voľbách, ktorým predchádzala definícia pravidiel, ale v rámci Národnej Konferencie a nie dočasnej vlády. Pravidlá boli navyše ovplyvnené najmä demokratickými silami, neskôr potvrdenými vo voľbách. Mali tak nie je možné priradiť k ani jednému z uvedených spôsobov prechodu, čo sa týka dočasnej vlády.

Linz a Stepan sa zaoberajú aj zahraničným vplyvom na tranzície. Tri typy zahraničných politík susediacich štátov alebo víťazných mocností, ktoré by mali určovať výstup tranzície slabšej krajiny nie je možné na Mali aplikovať.

Naopak je vhodné použiť slabší vplyv „otvárania brán voči demokratickým snahám,“ ktorý môžeme pripísať francúzskej zahraničnej politike voči bývalým kolóniám za vlády François Mitteranda. Ako však uvádzajú obaja autori: „Či dôjde k demokratickej tranzícii alebo nie a či táto bude viesť k demokratickej konsolidácii alebo nie je determinované najmä domácou politikou.“ (Linz – Stepan 1996: 73)

Tretím faktorom zahraničného vplyvu je *Zeitgeist*, čiže „duch času.“ (Linz – Stepan 1996: 75) Je zjavné, že tranzícia v Mali prebehla počas Tretej vlny demokratizácie a to v čase keď sa niektoré africké krajiny k tranzícii chystali a niektoré ju už mali za sebou. Čo však zdá sa zvyšuje vplyv ducha času je fakt, že v Mali došlo k pokusu o zvrhnutie režimu na začiatku osemdesiatych rokov. Tento pokus ako som už uviedol nebol úspešný. Jedným z faktorov neúspechu mohol byť aj chýbajúci *Zeitgeist*. Zároveň ale neúspešné protesty zo začiatku 80. rokov poukazujú na skutočnosť, že *Zeitgeist* nemá vplyv na začatie nepokojov, ale iba na ich priebeh.

Posledným faktorom prepojeným s duchom času je šírenie informácií, podľa ktorého tranzícia v susednej krajine s podobnou kultúrou predpokladá úspešnú tranzíciu aj v skúmanej krajine. (Linz – Stepan 1996: 76) Toto sa jednoznačne potvrdilo v Mali, ktorá nasledovala príklad Beninu a Gabonu. Naopak, protesty zo začiatku osemdesiatych rokov nemali oporu v žiadnom zo susedných režimov.

Dobrym príkladom je Mali pre Stepanov a Linzov teoretický predpoklad korelácie ekonomického rastu a demokracie. Najprv síce odporuje empirickým zisteniam, že k tranzíciám dochádza v krajinách na strednom rozvojovom stupni. V ďalšej časti však Mali potvrdzuje tvrdenie, že ekonomický úpadok negatívnym spôsobom silne ovplyvňuje stabilitu nedemokratického režimu. Zároveň dokazuje, že „krajina, ktorá zaznamenáva pozitívny rast, pri ostatných podmienkach nezmenených, má väčšiu šancu konsolidovať demokraciu ako krajiny zaznamenávajúce negatívny rast.“ (Linz – Stepan 1996: 80)²⁹

Teoretické predpoklady o konštitučných obmedzeniach sa Mali vzhľadom na jej „bezproblémovú“ tranzíciu netýkali.

Záver

V tomto článku som sa pokúsil o opis a analýzu tranzície v Mali. Najprv som si zadefinoval dobu trvania prechodu v Mali. Podľa môjho názoru, o Mali je možné hovoriť ako o demokracii od prvých prezidentských volieb v krajine, ktoré potvrdili smerovanie k úplnej konsolidácii nového režimu.

²⁹ Ako píše Smith, „od roku 1992 Mali zaznamenáva priemerný rast 4,8%“ (Smith 2001: 75)

V druhej časti som najskôr tvrdil, že pre tranzíciu je dôležité, aký nedemokratický režim ju predchádzal. Následne som tento režim stručne opísal a dokázal, že išlo o režim nedemokratický a nakoniec som predstavil jeho teoretický náprotivok.

V hlavnej sekcii článku som sa zameril na deskripciu priebehu tranzície, aby som ju vzápätí analyzoval.

V poslednej časti som porovnal prechod k demokracii v Mali s teoretickými predpokladmi a dospel som k záverom, že Mali vyhovuje väčšine, ale nie všetkým.

Podľa môjho názoru bola tranzícia v Mali natoľko bezproblémová, že je len veľmi málo pravdepodobné, že by mohla presne zodpovedať akémukoľvek teoretickému modelu, ktorý zahrňuje viac krajín. Skôr by bolo možné Mali považovať za akúsi ideálnu anomáliu a z tohto dôvodu sa zamerať najmä na príčiny úspešnosti jej prechodu.

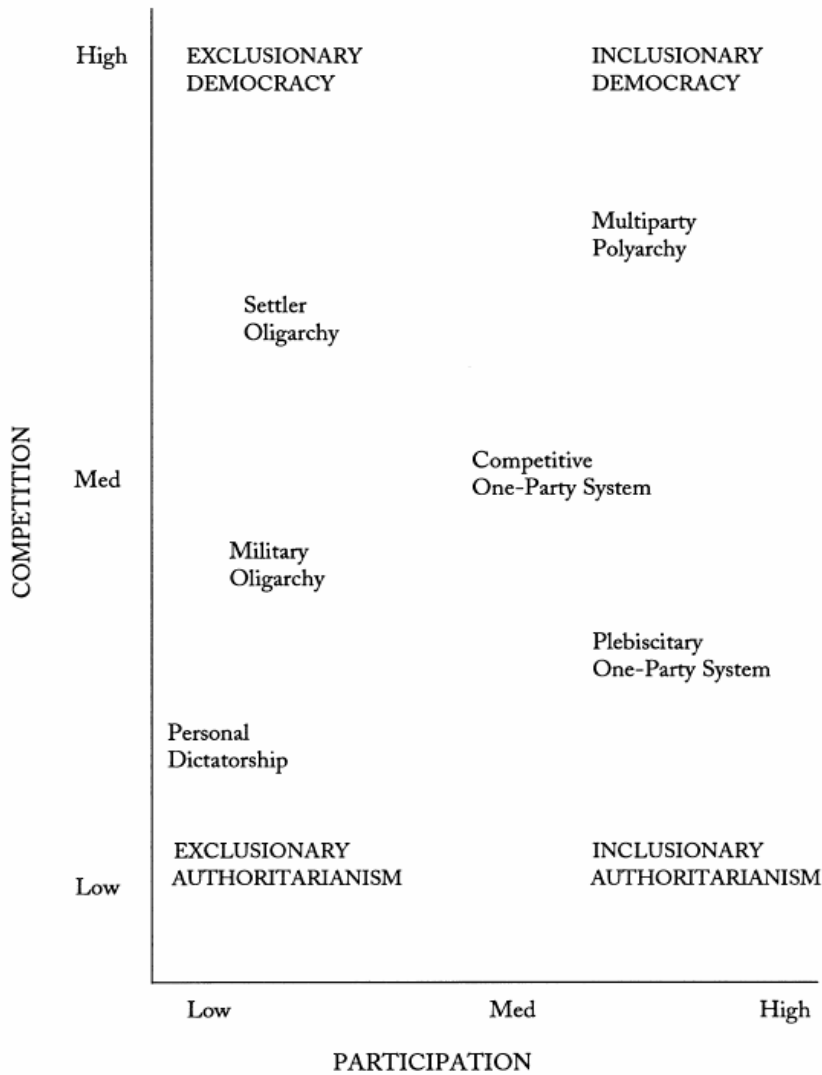
Z dnešného pohľadu je oveľa zaujímavejšia úspešnosť konsolidácie (Lissouck, online) potvrdená 95% výsledkom v prvom kole prezidentských volieb v roku 1997 a návratom Tourého, vodcu reformného krídla v armáde do politiky po 10 rokoch víťazstvom v prezidentských voľbách v roku 2002. Zaujímavá je ekonomická situácia. Hospodárstvo rastie nepretržite od roku 1992³⁰ čím prispieva k úspešnosti konsolidácie. Napriek zjavnej chudobe je tak Mali úspešným prípadom tranzície, z ktorého sa vyplatí poučiť sa a získané poznatky aplikovať pri tranzícii a konsolidácii ďalších krajín.

³⁰ V roku 2003-2004 bol priemerný ročný nárast HDP 5,4% a inflácia -1,3%.

Príloha

Varianty režimov v Afrike konštruované na základe dvoch dimenzií – súťaže a participácie.

(Bratton – van de Walle 1994: 471)

Použitá literatúra

- Background Note – Mali, *US Department of State*, on: <http://www.state.gov/r/pa/ei/-bgn/2828.htm>, (2005).
- Bertrand, M. (1992): Un an de transition politique: de la révolte à la troisième République, *Politique Africaine*, Nu. 47, pp. 9-22, on: <http://www.politique-africaine.com/-numeros/pdf/047009.pdf>.
- Bratton, M. – Walle Van de, N. (1994): Neopatrimonial regimes and political transitions in Africa, *World Politics*, Vol. 46, No. 4, pp. 453-489.
- Bratton, M. (1997): Deciphering Africa's divergent transitions, *Political science quarterly*, Vol. 112, No. 1, pp. 67-93.
- Brooker, P. (2000): *Non-democratic regimes. Theory, Government and politics*, Houndmills, Basingstoke Hampshire, Macmillan Press.
- Constitution du Mali, on: <http://droit.francophonie.org/doc/html/ml/con/fr/1992/-1992dfmlcofr1.html>.
- Dvořáková, V. – Kunc, J. (1994): *O přechodech k demokracii*. Praha: Slon.
- Elections in Mali*, on: <http://africanelections.tripod.com/ml.html>, (24.3.2005).
- Fantoni, B.: *The struggle for democracy: A case study of Mali*, on: <http://www.everythingispolitical.ca/journal/essay22.doc>.
- Linz, J.J. – Stepan, A. (1996): *Problems of democratic transitions and consolidation. Southern Europe, South America and Post-communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins UP.
- Lissouck, F.F.: *L'évolution politique et institutionnelle récente au Mali: Les leçons d'une expérience démocratique*, on-line (<http://www.accpuf.org/themes/mali.pdf>).
- Nezha, M.C.: Mali situation institutionnelle, on-line (<http://www.etat.sciencespobordeaux.fr/-institutionnel/mali.html>).
- Smith, Z.K. (2001): Mali's decade of democracy, *Journal of democracy*, Vol. 12, No. 3, pp. 73-79.
- Říčov, B. (2000): *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.